folklor/edebiyat, cilt:19, sayı:74, 2013/2

TOHUM VE TOPRAK METAFORU ÜZERİNDEN BİR OLAĞANÜSTÜ DOĞUM RİTÜELİ: BUĞDAY OĞULLAR, MERCİMEK KIZLAR

Meral Salman*

Giriş

Makalenin amacı "tohum ve toprak metaforu"ndan (Berktay, 2000) yola çıkarak Bektaşiliğin kurucusu olarak kabul edilen Hacı Bektaş Veli *Vilayet-namesi*'nde bulunan bir söylenceye dayandırılan ve Hacı Bektaş Veli'nin kerameti sonucu taşlaşmış buğday ve mercimek olduklarına inanılan taşların yutulmasıyla gebe kalınması ritüelini incelemektir. Hacı Bektaş Veli'nin evlatları olarak kabul edilen Ulusoy ailesi ve kendilerine bağlı Alevi-Bektaşi toplulukları yani talipleri arasında uygulanan bu ritüel, yaratılış inancının ilahi ve dünyevi düzlemdeki boyutları ve ritüel aracılığıyla yaratılış inancının dayandığı ataerkil sistemin nasıl meşrulaştırıldığı ve yeniden üretildiği hakkında bilgi verir.

Tarihsel ve kültürel olarak farklılık gösteren ataerkil sistem, genel olarak erkek iktidarına dayanan toplumsal düzenleme anlamına gelir ve kadının emeğinin, bedeninin, cinselliğinin ve doğurganlığının denetlenmesini içerir (Berktay, 2000: 24). Gerda Lerner ataerkil sistemi, erkeğin aile içinde kadın ve çocuk üzerindeki egemenliğinin kurumsallaşarak erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünün tüm topluma yayılması olarak tanımlar (1986: 238). Lerner'in

* Dr.,Sosyolog

ataerkil sistemi tanımlarken aileyi vurgulaması, sadece erkeğin değil, baba olarak erkeğin iktidarına da *işaret eder*. Sherry B. Ortner (1998) ve Michelle Zimbalist Rosaldo (1974) ise kadın ve erkek arasında kurulan ve biyolojik temeli olduğu iddia edilen hiyerarşik ilişkinin, kadının doğurganlığı ve bedensel özellikleri nedeniyle doğayla, erkeğinse yaratıcı kabul edilen akıl ve kültürle özdeşleştirilmesine dayandığını belirtir. Doğa ile ilişkilendirilen kadın ve kadınlık duygusal, akıldışı, bağımlı ve mahrem olarak betimlenir; kültür ile ilişkilendirilen erkek ve erkeklik ise akıl, bağımsızlık ve kamusal olarak betimlenir. Ortner'a (1998) göre doğayla ilişkilendirilen kadın erkeğin dünyasında yer alarak doğa ve kültür arasında bir konumda bulunur. Kadının biyolojik yeniden üretimdeki rolü, yani *çocuk doğurması, beslemesi ve onları sosyalleştirmesi onu toplumsal ve kültürel organizasyonun alt düzeyi olarak kabul edilen ev içine yerleştirir. Erkek ise sadece kültür alanına yerleş*tirilir ve böylece doğaya [kadına] atfedilenin aksine erkeğe din, hukuk, sanat gibi insan düşüncesinin üst düzeylerinde yaratıcılık da atfedilir.

Ortner ve Rosaldo ataerkil sistemde erkeğe atfedilen yaratıcılıktan bahsederken kültür alanına vurgu yapar ama biyolojik yeniden üretim kavramını kullanarak yaratılışta erkeğe atfedilen hayat vericilikten, yaratıcılıktan bahsetmez. Carol Delaney'e göre biyolojik yeniden üretim kavramı üremeyi biyolojik ve doğal olgular kabul eder ve evrenselleştirir (2001:18). Oysa Delaney biyolojik olarak adlandırılan*ın kültürel ol*andan azade olmadığını belirtir; üstelik kadını değersiz, edilgen kılan bahsedildiği gibi doğurması değildir çünkü yaşam vermek ve doğurmak, yaşam vermenin erkeğe atfedildiği ataerkil sistemde aynı şeyler değildir (2001: 45). Böylelikle, Lerner gibi Delaney de ataerkil sistem için babalı*ğa vurgu yapar*. Delaney'e göre biyolojik olarak kabul edilerek erkeğe hayat verici gücü ve iktidarı sağlayan yaratılış anlayışı, ataerkil sistemin dünyevi ve ilahi düzlemdeki boyutlarıyla şekillenir. Bunlar, doğacak çocuğun erkeğin sperminde bulunduğu iddiasına sahip olan monogenetik (tekkaynaklı) üreme savı (van Rooj, van Balen ve Hermann, 2004: 324) ve evreni ve insanı yaratan tektanrı inancıdır (monoteizm). Monogenetik üreme savında erkeğe atfedilen babalık yani yaratma, hayat verme gücü üzerinden erkekle tektanrılı inancın (erkek) Tanrı'sı arasında simgesel bir bağ kurulur. Delaney'e göre ataerkillik tam da budur:

Yaratıcı gücün Tanrı'ya yansıtılmasıyla bu güç görünmez ve her yerde hazır ve nazır hale gelir; evreni harekete geçiren güçtür bu. Erkeklerle Tanrı arasında kurulan yapısal ve simgesel benzerlik nedeniyle erkekler bu gücü paylaşırlar; sonuçta erkeklerin egemenliği doğal ve varlığın düzenine uygun görünür. Bu benzerlik ataerkil sistemlerin arkasındaki gücün parçasıdır; çünkü sadece erkeği değil, baba olarak erkeği yüceltir (Delaney, 2001: 55).

Delaney doğa/kadın, kültür/erkek analojileri üzerinden inşa edilen ataerkil sistemde, yaratılışın biyolojik ve doğal olgu olarak kabul edildiğini fakat biyolojik olguların kültürel anlamlarla yüklü olduğunun dikkate al*ınması gerektiğini ve* ataerkil sistemin (aynı sistemin iki boyutu olan ilahi ve dünyevi düzlemde) can veren, hayat verici babanın iktidarına dayandığını belirtir. Fatmagül Berktay (2001) ise, Mezopotamya uygarlıklarında doğa-kadının edilgen, kültür-erkeğin yaratıcı ve can veren olarak kabul edildiği toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümünü 'Ana Tanrıça' inancından tektanrılı dine uzanan süreçte inceler. Değişen üretim biçimleriyle birlikte yaratılışa dair inançların da dönüştüğünü, doğanın edilgen olarak kavranmasıyla kadının yaratıcı gücünün elinden alınmasının birbirine paralel olduğunu belirtir. Berktay'a göre "Tektanrılı dinler, kadınların "doğa"sına, statüsüne

ve rolüne ilişkin normlarını vazederken, içine doğdukları ve karşılığında meşrulaştırıp pekiştirdikleri ataerkil sınıflı toplumlarda var olan değerleri temel almışlardır" (2000: 26). Böylelikle dünyevi düzlemde yaratılışın kaynağı, hayat veren olarak erkek, ilahi düzlemde tek yaratıcı olarak da (erkek) Tanrı kabul edilmiş olur.

"Tohum ve Toprak Metaforu"

Delaney'e göre yaratılışta erkeğe atfedilen yaratıcılık rolü onu Tanrı'ya yaklaştırır; bebeği besleyecek madde sağlama rolü de kadını Tanrı tarafından yaratılmış olanla, dünya ile özdeşleştirir. Böylelikle tohumu eken baba, tohumu besleyip büyüten de anne/toprak olur (2000: 24). Belirtmek gerekir ki, tohum ve toprak yani kadın rahmine (tarlasına) ekilen erkek tohum metaforu (Berktay, 2001: 75) tektanrılı dinlere özgü değildir, tektanrılı olmayan inanışlarda da mevcuttur. Ayrıca, tarihsel olarak uzun bir geçmişe sahiptir, örneğin tohum ve sperm, rahim ve toprak analojisi Mezopotamya inanışlarında vardır (Stol, 2009: 137-138). Berktay, spermin ya da tohumun pek çok kültürel gelenekte ateşle, ışıkla, güneşle ilişkilendirildiğini, toprağın kadın bedeniyle ilişkilendirilmesinin de tarımın bilinmediği dönemlere kadar gittiğini *söyler*. Fakat, Ana Tanrıça kültü ile yaşam kaynağı olarak görülen toprak, ataerkil sistemlerde bu anlam*ını kaybetmiş ve kadın rahminin* metaforu olarak toprak, cansız ve yaratıcılıktan uzak bir madde ile özdeşleştirilmiştir. Dolayısıyla kadın artık yaşam kaynağı değildir, erkeğin yarattığı can için bir taşıyıcıya dönüşmüştür (2000: 58-59).

Howard Eilberg-Schwartz Antik Musevilikte erkeğin sahip olduğu düşünülen can verici cinselliğin tohum benzetmesiyle ifade edildiğini belirtir (1996: 28). Kuran'da geçen "kadınlarınız sizin tarlanızdır, tarlalarınızı dilediğiniz gibi ekin" (2.Sure:223) suresi de yine tohum ve toprak metaforunu kullanarak üremede erkeğe yaratıcı, kadına besleyici rol biçer. Tektanrılı dinlerde Tanrı, bir eşi olmaksızın, tek başına dünyayı ve ilk insan olan Adem'i yaratıp, Adem'e "tohumu" aracılığıyla insan neslini yaratma (üreme) gücü vermiştir. Kadın, Havva ise Adem için onun bedeninden yaratılmıştır. Berktay'ın belirttiği gibi biyolojik olarak erkeği doğuran kadın kutsal yaratılışta erkekten sonra ve onun bedeninden gelir. Doğurmayana yaratma gücü verilirken, doğuran yaratma kapasitesi olmayan ve yaratılan insana dönüşür (2000: 64).

Hıristiyanlıkta Tanrı baba olarak tasvir edilir, bakire doğumda Baba Tanrı, Oğul İsa'nın yaratıcısıdır. Meryem ise bu doğumda bir aracı, bebeği taşıyan ve doğurandır (Delaney,1986: 2000). İslam'da ise Tanrı baba değil, Yaratan'dır (Berktay, 2001: 62) ama erkeğe atfedilen babalık yani yaratma, hayat verme gücü üzerinden erkekle Tanrı arasında simgesel bir bağ kurulur Delaney: 2000: 55). Öyleyse, tohum/sperm (erkek) ve toprak/rahim (kadın) metaforları yaratılışta kadın ve erkeğe biçilen hiyerarşik rolleri içeren anlamlarla yüklüdür.

Alevi-Bektaşi İnancında **Yaratılış ve Baba Soylu Akrabalık Metaforları**

Kuran'ın görünen, zahir bilgisinden ziyade batın bilgisine riayet eden Alevi-Bektaşi inancında ilahi düzeyde bir "yaratılıştan" söz etmek yerine "varoluştan" söz etmek daha doğru olacaktır. Çünkü evren, doğa ve insan Tanrı'dan, onun ışığından, özünden çıkıp tekrar ona dönen bir çevrimle hâsıl olur. *Adem-i mana* (*akl-ı kül*), evrenin oluşumunda ilk varlıktır,

eril ve aktif ilkedir. *Havva-i mana* (*nefs-i kül*), eril varlıktan çıkar, ikinci varlıktır ve dişil ve pasif ilkedir (Korkmaz, 2003) ve tüm evren bu iki ilkeden oluşur. Dişil, pasif ve bedene tekabül eden *nefs-i kül* ya da *Havva-i* mana her varlıkta bulunurken, eril, aktif ve akla tekabül eden *akl-ı kül* ya da *Adem-i mana* sadece insanda bulunur. Her ne kadar yaratan ve yaratılan arasında, zahir anlamdaki gibi bir ayrım söz konusu olmasa da Alevi-Bektaşi kozmolojisi eril ilkeyi asli ve aktif, dişil ilkeyi tali ve pasif olarak kabul eder. Öyleyse tohum ve toprak metaforunun işaret ettiği üremede erkeğin hayat verici rolü, dolayısıyla kadının besleyici rolü ve bu rollerle tasvir edilen babalık ve annelik üzerinden kurulan akrabalık ilişkileri ilahi düzeydeki varoluşa/yaratılışa aykırı olmaz.

Vilayet-name'de geçen iki olağanüstü doğum teması içerdikleri metaforlarla Alevi-Bektaşi inancında üremeye ilişkin savlara ve bu topluluklardaki baba soylu akrabalık ilişkilerine dair fikir verir. Metaforlardan biri kandır ve kültürel olarak tayin edilen kan (ya da kan bağı) belli bir grup arasındaki akrabalık bağını vurgulamak ve grubu diğerlerinden ayırmak için kullanır (Parkin ve Stone, 2004:2). *Vilayet-name*'de (Gölpınarlı, 1995: 63-64) geçen ve kan metaforunun kullanıldığı olağanüstü doğum öyküsüne göre Hacı Bektaş Veli'nin abdest alırken burnu kanar. Kan damlalarının döküldüğü abdest suyunu Kadıncık Ana içer. Bu durum Hacı Bektaş Veli'ye malum olur ve Kadıncık Ana'ya doğacak oğullarını müjdeler. Böylece Kadıncık Ana Hacı Bektaş'ın ilk evlatlarını doğurur. Cinsel ilişki olmaksızın gerçekleşen gebelik ve doğumda tıpkı Meryem Ana'nın Oğul İsa'yı doğurmasında olduğu gibi Kadıncık Ana'nın rolü de bebeği karnında besleyip sonra doğurmak, yani taşıyıcılık ve ilahi doğum için aracılık yapmaktır (Danık, 2002: 246). Kanıyla hayat veren, neslini devam ettiren Hacı Bektaş Veli'dir. Yani üremede erkek hayat veren, yaratıcı olarak, kadın ise taşıyıcı ve besleyici olarak tasvir edilir.

Makalenin konusunu oluşturan tohum/sperm metaforu ise diğer olağanüstü doğum öyküsünde geçer. Aslında kan ve sperm hayat veren bedensel sıvılar olarak birbiriyle yakından ilişkilidir. Kan ve süt kadının bebeği beslediği hayati sıvılar olarak kabul edilirken erkeğin kanı söz konusu olduğunda, kan besleyici değil, hayat verici ve gelecek nesillerin devam ettiricisidir. Bu bakımdan üremeye ilişkin monogenetik savların kökeninde spermin kandan oluştuğu iddiasının (Tuana, 1988) olması manidardır. Erkeğin üremede aktif kabul edildiği yani tohum/sperm analojisinin geçerli olduğu baba soylu akrabalık ilişkilerinde çocuklarına babanın kanı geçer.

Hacı Bektaş Veli'nin Kerameti: Taşlaşmış Buğday ve Mercimekler

Hacı Bektaş Veli'nin kerametiyle taşlaşan buğday ve mercimekleri yutarak gebe kalma teması *Vilayet-name*'de geçen diğer bir olağanüstü doğum öyküsüdür. Hacı Bektaş Veli bir gün ekinlerini biçen köylülerden "bir şey" ister fakat isteği köylüler tarafından "bir şeyimiz yok" denilerek reddedilir. Bunun üzerine Hacı Bektaş Veli köylülerin hem ürünlerini hem de tüm altınlarını ve paralarını taşa dönüştürür. Köylüler kendilerine reva görülen cezadan yakınmak için Hacı Bektaş Veli'nin yanına giderler ve "İnsana nasip olacak tanelerin hepsi taş olmuş, hiçbir işe yaramaz" derler. Olaylar şöyle devam eder:

Hacı Bektaş işe yarar dedi, bizi sevenlere armağanımız olsun, oğlu kızı olmıyan kadınlar, üç gün oruç tutsunlar, Cuma gecesi, dişlerine değdirmeden bu tanelerden birini yutsunlar, o gece helallariyle Ulu Tanrı ona bir oğlan nasip eder. Mercimek yutarsa kızı olur.[…]

Erenlerin kerametiyle bu ana kadar o taş olan taneler, yerin dibinden, taş içinden kaynayıp çıkar (Gölpınarlı, 1995: 34).

Öyküdeki taşlaşmış buğday ve mercimekler yaratıcı, hayat verici gücüyle tohumu/spermi sembolize eder. Hacı Bektaş Veli'nin yaratıcı gücü gösterdiği kerametle taşlaşan tahıllara (tohumlara) aktarılır, tohumu alacak olan kadın/topraktır. Fakat belirtmek gerekir ki, Hacı Bektaş'ın yaratıcı, can verici gücünün aktarıldığı taşlaşmış buğday ve/veya mercimeğin (tohumun) yutularak kadın bedenine (toprağa) yerleştirilmesi cinsel ilişkiyi sembolize etmez. Kan metaforuyla gönderme yapılan hem ilahi hem de dünyevi düzeyde yaratılışın ve baba oluşun aksine, buğday ve mercimek çocukların zaten "biyolojik" babaları vardır. Yani ritüel taş tohumu yutan kadının eşini dışlamaz, aksine eşlerin cinsel ilişkisi ritüel için şarttır. Dolayısıyla söz konusu olan yaratılış sembolik düzeydedir.

Taşlaşmış tahıl/tohumların yaratıcı gücü ilahidir, öyle ki biyolojik üreme kurallarını bile altüst edebilir. *Vilayet-name*'de yer alan ve Hacı Bektaş'ın kerametine inanmayıp iki taşlaşmış buğday tanesi yutan erkeğin gebe kalması söylencesi de bunun kanıtıdır. "Buğday" tanelerini yutan adam çocukları doğuramadığı için ölür ama karnını kesip açtıklarında karnından iki oğlan çıkar. Oğullar ölmez, yaşar, nesilleri devam eder ve "buğday oğulları" olarak adlandırılırlar (Gölpınarlı, 1995: 34-35). Hacı Bektaş Veli'nin ilahi düzeydeki yaratıcı gücünü inkâr eden adam can veren değil, can taşıyana dönüştürülerek yani bir nevi "kadınlaştırılarak" öldürülür.

Öyleyse taş tahıllar bunları içinde tutup besleyebilecek kadın/toprak içindir. Yaratma gücü erkeğe atfedildiği halde, baba soylu akrabalık ilişkilerinde gebe kalamamak kadınla ilgili bir meseledir. Yani çocuk olmaması durumunda -erkeğin tohum üretebildiği sürece yaratıcı gücünü koruduğu kabul edilir- o tohumu kendinde tutup beslemesi gereken kadın /toprak bunu yapmaya muktedir değildir (Inhorn, 2003: 246). Zaten, *Vilayet-name*'deki söylencede Hacı Bektaş Veli "oğlu kızı olmayan kadınlar" diyerek ritüel için çiftlere değil, kadınlara seslenir ama bunu yaparken erkeğin onun kerametine ve ilahi yaratma gücüne biat ettiğini varsayar ve erkeğin soyunu devam ettirmesini onaylar.

Erkeklerin Tohumu, Kadınların Ritüeli

Taş buğday ve mercimeklerin yaratıcı gücüne yüzyıllardır duyulan inanç ve bu taşları yutarak gebe kalma ritüeli Ulusoy ailesinin bazı üyeleri ve talipler arasında azalarak da olsa hâlâ devam ediyor. Buğday ve mercimek biçimindeki taşlar Hacıbektaş ilçesinin bazı bölgelerinde toprağın içinden çıkarılıyor. Ulusoy ailesinin üyeleri taş buğday ve mercimekleri bunları toplayan kişilerden temin ediyor. Taş tohumların yutulması sonucu doğan çocuklar aracılığıyla Ulusoy ailesi ve talipler arasında kurulan "sembolik" düzeydeki akrabalık ilişkisi için ritüel iki aşamadan oluşuyor. İlk aşama talibin Ulusoy ailesinin üyelerinden taş tahıl/tohumu alıp bunu usulüne uygun biçimde kullanarak çocuk sahibi olması, ikinci aşama ise çocuk doğduktan sonra çocuğa isim verilmesi ve taş tahılın alındığı Ulusoy'un evinde kurban kesilmesi.

Taliplere taşlaşmış buğday veren bir Ulusoy bu ritüelin ilk aşaması için yapılması gerekenleri şöyle anlatıyor:

Buğday verirken, mumlanıyor buğday, üç tane Allah, Muhammed, Ali diye düğüm

çekiyoruz, bağlıyoruz buğdayın üzerine. Ondan sonra salı, çarşamba, perşembe oruç tutuyorlar üç gün, üç gün oruç tuttuktan sonra banyo yapıyorlar. Çocuk olana kadar o iplik annenin belinde bağlı kalacak. Üzerindeki ipliği beline bağlıyor, buğdayı da yutuyor. Çocuk olduktan sonra da belindeki ipliği çocuğun beline bağlıyor. Kırkı çıkana kadar o iplik –babaannemden gördüklerimi uyguluyorum- çocuğun belinde bağlı kalıyor. Ondan sonra atıyor ya da bir yere gömüyor (Bir Ulusoy ile yapılan mülakat, 23.08.2009, Hacıbektaş).

Hak-Muhammed-Ali üçlemesi bu ritüel boyunca önemli yer tutar. Alevi-Bektaşi inancına göre Muhammed ve Ali Tanrı'nın nurundan, evren de bu nurlardan hâsıl olmuştur yani "üçü bir, biri üçtür". Bu nedenle, Alevi-Bektaşi inancında üçlemeyi tekrarlayarak bir şeyi üç kere yapmak önemlidir (Korkmaz, 2003:443). Hacı Bektaş evlatları bu üçlemeyi söyleyerek mumlanmış taş tohum/tahılların üzerine bağlayacakları ipliğe üç düğüm atarlar. Taş tahıl/tohumu alan çiftin oruç tutmaya başladıkları gün haftanın üçüncü günü yani salı günüdür. "Salı günü Ali günü" deyimi yine bu üçleme ile ilgili olsa gerek: Haftanın ilk günü yani Pazar günü Hak, ikinci gün pazartesi Muhammed, üçüncü gün salı Ali günü. Yine üç sayısı takip edilerek çift üç gün oruç tutar ve üç günlük bedensel ve ruhsal arınmadan sonra cuma günü, yani Allah'ın cennette ilk insan olan Adem'i yarattığına inanılan gün (Chipman, 2001:15) kadın "buğdayı" ya da "mercimeği" yutar ve çift cinsel ilişkiye girer.

Yukarıda alıntıladığım mülakatta anlatıcı cinsel ilişki yerine "banyo yapmaktan" bahsediyor. Cinsel ilişkiden sonra farz olduğuna inanılan banyo yapmak, yıkanmak yaygın olarak cinsel ilişkinin üstü kapalı bir ifadesi olarak kullanılır. "Buğday" yutulduktan sonra kadının beline bağlanan, Hacı Bektaş evlatları tarafından Hak Muhammed Ali üçlemesiyle üç kere düğümlenmiş ip ise, bebeğin anneden beslenmesini ve oksijen almasını sağlayan (fetüsü plasentaya bağlayan) göbek kordonunu sembolize eder. Çocuk doğduktan sonra anneden çıkarılıp çocuğun beline bağlanan sembolik kordon bağı kırk gün boyunca çocuğun belinden çıkarılmaz. Kırk gün, bebeğin bağışıklık sistemini kazandığı zaman dilimini temsil ediyor olabilir. Aynı zamanda kırk sayısı Alevi-Bektaşi inancında sıkça kullanır ve kim oldukları bilinmeyen ama varlıklarına ve kutsallıklarına inanılan kırk evliyayı simgeler (Korkmaz, 1994:251). Kırk günün sonunda sembolik göbek kordonu "düşer" ve tıpkı gerçek göbek kordonuna yapıldığı gibi bir yere gömülür ya da atılır.

Birge, 1933 yılında Arnavutluk'u ziyaret ettiğinde Bektaşliğin Babagan kolunda da bu geleneğin olduğunu ve "buğday" ya da "mercimeklerin" kadın taliplere babalar tarafından verildiğini belirtir (1965: 38-39). Ne var ki, Bektaşiliğin Çelebi kolunda taşlaşmış buğday ve mercimekler sadece ailenin kadın üyeleri, "analar"* tarafından kadın taliplere verilir. Nedenini ise bir "ana" şöyle açıklıyor:

[Kadın talipler] Erkekten isteyemiyorlar, anlatıyorlar ya şöyle yap, böyle yap diye (Ulusoylarla grup mülakatı sırasında bir Ulusoy'un söyledikleri, 09.01.2010, Ankara).

Başka bir "ana" da kendisinin de erkek değil, kadın taliplere "buğday" vermeyi tercih ettiğini belirtiyor:

Salı, çarşamba, perşembe oruç tutarlar, sonra yutarlar onu. Kadınlar ister, erkekler de ister ama ben erkeklere derim siz yutmuyorsunuz nasıl olsa, kadınlar gelsin, onlar alsın derim (Ulusoylarla grup mülakatı sırasında bir Ulusoy'un söyledikleri, 09.01.2010, Ankara).

*Talipler yaş gözetmeksizin Ulusoy ailesinin kadınlarını ana olarak adlandırırlar.

Bazı analarsa "buğday" vermekten çekindiklerini ve vermediklerini belirtiyor. Bir ananın "buğday veriyor musunuz?" soruma cevabı şöyle:

Yok, hayır ben vermem. Ne bileyim, verenlerin bazılarının oluyor ama ben vermem. Utanıyorum herhalde (Bir Ulusoy ile yapılan mülakat, 06.08.2009, Hacıbektaş).

Taş tahılları/tohumları vermek konusunda analaların utanması gibi, bunları alırken talipler de utanabiliyor. Geç yaşta yuttuğu "buğday" sayesinde erkek çocuk doğurduğunu anlatan bir kadın talip "buğdayı" yaşça daha genç ve kendine daha yakın bulduğu bir anadan istediğini söylüyor (N. ile yapılan görüşme, 18.08.2010, Hacıbektaş).

Taşlaşmış tahıl/tohum yutmak, sadece çocuğu olmayan çiftlerin değil, erkek çocuk isteyenlerin de başvurduğu bir ritüeldir. Geçmişte, erkek çocuğu olmayan Ulusoy kadınlarının da taş buğday yuttuğu konuşmalarımız esnasında anlatılanlar arasındaydı. Taş buğdayları yutma kararı ve bunları temin etmek yine kadınlar arasında gerçekleşiyordu çünkü taşı yutmaları için onları telkin eden ve taşı onlara veren genellikle eşlerinin anneleriydi (Ulusoylarla grup mülakatı, 09.01.2010, Ankara; bir Ulusoy'la yapılan görüşme, 18.08.2010, Hacıbektaş). Bir ananın oğlunu nasıl doğurduğunu anlatırken "çocuk erkekten mi oluyor?" soruma verdiği cevap şöyle:

Tabii erkekten olur çocuk da, ne kadar da olsa buğdayı aldığın zaman... Teyzem dedi, oğlan olsun diye, ben istemedim. Gittim kendim yuttum, onun üstüne oğlum doğdu. Buğdayımız öyle bizim, Hacı Bektaş Veli'den gelme (Bir Ulusoy ile yapılan mülakat, 09.01.2010, Ankara).

Ulusoy erkeklerinin genellikle ritüelin dışında kalmasının nedenlerinden biri ritüelin üreme ile ilgili olması, cinselliği barındırması ve bu konularda kadın taliplerle veya ailelerinin kadın üyeleriyle açıkça konuşamayacak olmalarıdır. Yine de asıl neden yaratılış inancının içerdiği monogenetik üreme anlayışı olduğu vurgulanmalıdır. Ulusoy ailesinin (cinsiyet ayrımı olmaksızın) her bireyi (dışarıdan evliliklerle aileye dahil olan kadınlar hariç) Hacı Bektaş Veli'nin "kanını" taşır, dolayısıyla onun velayetinin getirdiği kutsiyete sahiptir. Ne var ki, sadece Ulusoy erkekleri Hacı Bektaş Veli'nin hayat verici gücüne sahiptirler ve onlar kutsiyetlerini gelecek nesillere aktarabilir, yani soy erkekten erkeğe devam eder. Dolayısıyla bir Ulusoy erkeğinin taş tohum/tahılı bir kadın talibe vermesi, kendi "tohumunu" talibe vermesi gibi de yorumlanabilir. Yine bir Ulusoy erkeğinin taş tohum/tahılı erkek talibe vermesi uygun bir davranış olmayabilir çünkü erkek talip de "tohum" sahibidir. Oysa Ulusoy kadınları üremede taşıyıcı ve besleyici bir role sahip oldukları için, kadın (ya da erkek) taliplere verecekleri taş tohum/tahıl ana ve talip arasında kişisel bir ilişkiyi ifade etmez. Ana kutsaldır, taş tohum/tahılı kutsar ama tahıl onu değil, Hacı Bektaş Veli'nin hayat verici gücünü, kerametini temsil eder. Özetle taş tohum/tahılı verecek olanın Hacı Bektaş evladı olması ama kendisinin çocuk dünyaya getirecek hayat verici güce, aynı "tohuma" sahip olmaması önemlidir.

Bu durumda aileye evlilik yoluyla katılmış analaların taş tohum/tahılı kendilerinin vermesi de ritüelin mantığına aykırı olabilir. Ulusoy ailesine dışarıdan gelerek, evlilik bağıyla dahil olan bir ana ise yanında eşi olmadan "buğday" vermediğini anlatıyor:

Şimdi, buğday istiyorlar. Çocuk istiyorlar, 850 küsur senedir Hacı Bektaş efendimizden, buğdayı, taşı, bunu siz de biliyorsunuz. Ben eşim olmadığı zaman buğday vermediğimi

söylüyorum, büyük annelerimiz olduğunu söylüyorum. Ama eşim burada olduğu zaman çok diretirlerse veriyorum. Bir sürü de çocuğumuz oldu gerçekten, biz bunu görüyoruz. […] ama ben kendim vermiyorum (Bir Ulusoy ile mülakat, 28.07.2009, Hacıbektaş).

Taş tahıl/tohumları veren aile üyelerinin ritüelde sadece aracı olduklarını belirtmeleri ritüelde taş buğdayı veren ve alan arasında bebeğin doğumuyla ilgili kişisel bir ilişki olmadığını vurgulamak için olsa gerek. Bir ana kendilerinin sadece bir aracı olduğunu şöyle açıklıyor:

İstiyorlar, dolu bir kutu buğday var. İstiyorlar, hem Allah veriyor onlara kızım. […] Ben onu diyorum hep, Hacı Bektaş Veli'nin vergisi, bizde bir şey yok ki. İstiyorlar, biz de veriyoruz (Bir Ulusoy ile mülakat, 16.07.2009, Hacıbektaş).

Her ne kadar "buğdayı" veren aile üyeleri gebelik ve bebeğin doğumu için sadece bir aracı olsa da ritüelin bebek doğduktan sonraki aşaması için "buğdayın" kimden alındığı önem kazanıyor.

Doğum sonrası: Hacı Bektaş Veli'nin Buğday Oğulları, Mercimek Kızları

Taş buğday ya da mercimek yutulduktan sonra dünyaya gelen bebeğin vücudunda yutulan taşın izi olduğuna inanılır, bu bebeğin buğday oğul ya da mercimek kız olduğunun göstergesidir. Bebek doğduktan sonra, ritüelin ikinci aşaması isim verme ve kurban kesmeyi içerir. Mülakat yaptığım bir Ulusoy, taliplerin genellikle aile üyelerinin ismini koyduklarını, bunu aile üyelerinin talep etmediğini, taliplerin istediğini söyledi (Bir Ulusoy ile yapılan mülakat, 23.08.2009, Hacıbektaş). Buğday oğullara ya da mercimek kızlara Ulusoy ailesinin bireylerinin isimlerini vermek bebeğin anne ve babası için önemlidir. Berktay, eski Mezopotamya inanç sisteminde ismin onu taşıyanın özünü yansıttığını belirtir (2000: 53). Bir talibin kendi çocuğuna Ulusoylardan birinin ismini verdiğini anlatırken "ismi taşımaktan" "ismi taşımanın zorluğundan, ağırlığından" bahsetmesi (N.Y. ile yapılan mülakat, 18.09.2009, Hacıbektaş) dikkate alınırsa, eski Mezopotamya inanç sisteminde isme yüklenen anlamın Alevi-Bektaşi inancına yabancı olmadığı düşünülebilir. İsim paylaşma, sembolik düzeyde bir çeşit akrabalık bağı kurma, özü paylaşma olarak kabul edilebilir.

Ritüelin isim vermekten daha önemli aşaması, bebek doğduktan sonra anne babanın doğan bebekle birlikte "buğdayı" aldıkları Ulusoy'un evine gitmeleri ve orada bebek için kurban kesmeleridir (Bir Ulusoy ile yapılan mülakat, 30.07.2009, Hacıbektaş). İslam'da kurban ritüeli peygamber İbrahim'in Tanrı'ya oğlunu kurban edecekken, Tanrı'nın İbrahim'e koç göndermesi ve İbrahim'in oğlu yerine koçu kurban etmesi temasına dayanır. Delaney'e göre kurban ritüeli, erkeğin Tanrı'ya itaat ettiğini göstermek için oğlunun yani soy üretme gücünün kesilmesine razı olması, kendisine itaat edildiğini gören Tanrı'nın da erkeğin soy üretme gücünün kesilmesine engel olarak bu gücü onaylaması demektir. Yani Tanrı ve erkek arasında simgesel güç aktarımıdır (Delaney, 2000: 345). Kurban ritüeli, ilahi düzlemde yaratan ile dünyevi düzlemde yaratan arasında bir güç aktarımı, sınanma, ilahi olana itaat ve onaylanma olarak kabul edilirse, bir talibin buğday oğlanın kurban ritüelinin gerçekleşmemesi ile ilgili anlattığı olağanüstü öykü bu temalarla ilişkilendirilerek yorumlanabilir:

Kadın geliyor efendime diyor ki, bana bir çocuk ver, kapınızda kırk gün hizmet yaparım ve kurban keserim. Efendim bir buğday veriyor kadına ve kadın diyor ki ben bütün bu vaat

ettiklerimi yerine getireceğim. Ve dünyaya bir erkek çocuğu geliyor. 7-8 yaşlarında bir erkek çocuğu oluyor, efendim aynı köye geliyor ve diyor ki, ben zamanında bir bacıya buğday verdim, oldu mu çocuğu? Getiriyorlar, kadın diyor ki efendim tam ben geleceğim, adağı getireceğim, kocam parayı elimden alıyor. Efendim çocuğun parmağını sıkıyor, buğday çıkıyor. Efendim köyden çıkmadan o gece, çocuk vefat ediyor (S. ile yapılan mülakat, 13.08.2009, Hacıbektaş).

Ritüel genellikle kadınlar arasında uygulandığı halde hikâyede efendinin kadın talibe "buğday" vermesi, talip ve efendi arasındaki ilişki rızaya dayandığı halde hikâyede kadın talibin erkek çocuk karşılığında taahhütte bulunması ama kocası yüzünden taahhüt ettiklerini gerçekleştirememesi ve efendinin verdiği canı geri alması aslında ne hikâyedeki kadınla ne de buğday oğulla ilgilidir. Söz konusu olan efendi ve erkek talip arasındaki gerilimdir, yani burada hikâye edilen Hacı Bektaş Veli evladı ve temsilcisi olarak efendinin ilahi yaratma kudretine erkek talip tarafından biat edilmemesi ve karşılığında efendinin erkek talibin soyunu üretme gücünü elinden almasıdır. Tıpkı *Vilayet-name*'de Hacı Bektaş Veli'nin kerametine inanmayıp buğdayları yutarak iki erkek çocuğa gebe kalan ve ölen adamın öyküsünde olduğu gibi, bu öyküde de keramete inanamayan erkek cezalandırılır.

Bir talibin belirttiği gibi kurban adaktır, çok arzulanan bir dileğin yerine gelmesi sonucu inayeti için Hacı Bektaş Veli'ye sunulur (A. yapılan mülakat, 14.08.2009, Hacıbektaş). Dolayısıyla buğday ve mercimek çocuklar için kesilen kurbanlar Hacı Bektaş Veli'nin yaratıcı gücünün tanındığına, o güce inanıldığına, minnet duyulduğuna işarettir ve gebelik ritüeli ancak kurban kesilmesiyle tamamlanabilir. Tıpkı isim vermede olduğu gibi, taş tahılı veren Ulusoy'un evine yapılan ziyaret yani paylaşılan mekân ve kesilen kurban yani birlikte yenilen, paylaşılan et sembolik düzeyde kurulan akrabalık ilişkisine işaret eder.

Sonuç

Hiyerarşik toplumsal cinsiyet rollerinin olduğu ataerkil sistemde erkeğe atfedilen yaratıcılık sadece akıl ve kültür alanında değil, biyolojik olarak adlandırılan ve doğal kabul edilen üreme/yaratılış alanında da geçerlidir. Doğurmanın ve yaratmanın birbirinden ayrıldığı ve erkeğe hayat verme gücünün atfedildiği babalık, ataerkil sistemin odağıdır ve bu tür bir yaratılış inancı Delaney'in belirttiği gibi iki boyuta sahiptir: Tektanrılı inanış ve monogenetik üreme savı. Her ikisi de yaratma ve can verme gücünün tek kaynaktan geldiğini söyleyerek Tanrı ve erkek arasında simgesel bir bağ kurulmasına imkân tanır. Yaratılışa dair inançlarda başvurulan tohum ve toprak metaforu da üremede erkeğe atfettiği hayat verici güç ve kadına atfettiği taşıyıcı, besleyici rolle mevcut ataerkil sistemin ve baba soylu akrabalık ilişkilerinin de ifadesi olur.

Kuran'ın zahirden ziyade batın anlamına riayet eden Alevi-Bektaşi inancında yaratan ve yaratılan arasında keskin bir ayrım yoktur. Her canlı Tanrı'nın tecellisidir; insan ise tecellilerin en mükemmel formudur. Mükemmel olmasının nedeni, diğer canlılarda olmayan ve evrenin meydana gelmesinde ilk ilke olan *Adem-i mana'ya* sahip olmasıdır. *Adem-i mana* öncül ilkedir, erildir, aktiftir. Ondan hâsıl olan *Havva-i mana* ise dişildir, pasiftir ve tüm tecellilerde mevcuttur. Dolasıyla eril olanı ilksel olarak kabul eden bu tür bir varoluş anlayışı, erkeği hayat veren olarak kabul eden yaratılış anlayışına aykırı değildir.

Vilayet-name'de geçen iki olağanüstü doğum teması ve kullanılan metaforlar yaratan/baba olmanın ilahi ve dünyevi boyutlarını gösterir. Kan metaforu Hacı Bektaş Veli'nin evlatları olduğuna inanılan Çelebiler için kullanılır. Hacı Bektaş'ın burnundan akan kandan hâsıl olan evlatları onun kanının ve dolayısıyla kutsiyetinin taşıyıcısı ve devam ettiricisidirler. Bu olağanüstü doğumda kan, hem ilahi hem de dünyevi yaratılışı içerir.

Tohum ve toprak metaforu ise Hacı Bektaş Veli'nin kerameti sonucu taşlaşmış olduğuna inanılan taş buğday ve mercimekleri yutarak gebe kalma söylencesi ile ifade edilir. Taş tahıllar/tohumlar erkek spermini sembolize eder. Bunların kadın tarafından yutulması tohumun toprağa yerleşmesidir ama keramet sonucu Hacı Bektaş Veli'nin ilahi yaratma gücünü aktardığı bu taşların yaratma gücü sembolik düzeydedir. Üremede taş tohumu yutan kadının eşini dışlamadığı gibi Hacı Bektaş Veli'den herhangi bir kutsiyet aktarımı da söz konusu değildir.

Vilayet-name'de geçen ve oğlan çocuk için taş buğday, kız çocuk için taş mercimek yutularak gebe kalınması söylencesine dayanan ritüel yüzyıllardır Hacı Bektaş Veli'nin evlatları ve onlara bağlı Alevi-Bektaşi toplulukları arasında uygulanıyor. Tohum ve toprak metaforuyla ifade edilen, erkeğin hayat verici, kadının besleyici yani aracı olduğu üreme inancına dayanan ritüelin ilk aşaması olan taş buğday ve mercimeği hazırlamak, vermek ve taş tohumu almak genellikle kadın Ulusoyların ve kadın taliplerin üstlendiği bir görevdir. Hacı Bektaş Veli'nin ilahi yaratıcı gücü, kadın evlatları tarafından kadın taliplere verilir. Gebe kalmak ve doğum için Hacı Bektaş Veli'nin ilahi gücünün yanı sıra taş tohumu yutan kadının eşinin dünyevi boyuttaki yaratma gücüne de ihtiyaç vardır. Hacı Bektaş Veli buğday oğulların (ve pek tercih edilmiyor olsa da mercimek kızların) sembolik düzeydeki babası olur ama doğum ritüelinin tamamlanması için bebeğin doğması yetmez. Bebeğin dünyevi yaratıcısı yani babası, sembolik düzeydeki babasının yani Hacı Bektaş Veli'nin yaratma gücüne saygısını sunmalı ve kurban kesmelidir. Özellikle doğan buğday çocuk ise, kurban kesilmesi ilahi ve dünyevi düzlemdeki yaratanlar, babalar arasında simgesel bir güç aktarımı olarak yorumlanabilir.

Taş tohumun alındığı Ulusoyların evine yapılan ziyaret, yani aynı mekânı paylaşmak, eğer çocuğun anne babası isterse Ulusoy ailesinden birinin ismini çocuğa vermek, kesilen kurbanın etini paylaşmak Hacı Bektaş Veli'nin evlatları ve Hacı Bektaş Veli'nin buğday oğulları (ve mercimek kızları) arasında simgesel düzeyde kurulan baba soylu akrabalığın ve bağın güçlendirilmesidir. Bir bütün olarak ise ritüel, her ne kadar ritüelin gerçekleşmesinde kadınlar aktif rol oynasa da, ilahi ve dünyevi düzlemdeki babalık(lar), bunların etkileşimi ve baba soyunun devamı ile ilgilidir.

Referanslar

Berktay, Fatmagül (2000). *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın.* İstanbul: Metis

Birge, John Kingsley (1965). *The Bektashi Order of Dervishes.* London: Luzac & Co.,Ltd

Corbin, Henry (1993). *History of Islamic Philosophy.* London, New York: Kegan Paul International; London: In association with Islamic Publications for the Institute of Ismaili Studies

Danık, Ertuğrul (2002). Alevilik ve Bektaşilikte Olağanüstü ya da Bakire Doğum Mitosu: İki Damla Kanla Başlayan Yaşam. *Folklor Edebiyat Cilt:VIII Sayı:XXIX 2002/1, 239-250.*

Delaney, Carol (September,1986). The Meaning of Paternity and The Virgin Birth Debate. *Man, New Series Vol.21, No.3, 494-513.*

Delaney, Carol (2001). *Tohum ve Toprak* (S.Somuncuoğlu ve A. Bora Çev.). İstanbul: İletişim Yay.

Eilberg-Schwartz, Howard (1996). The Father, the Phallus, and the Seminal Word: Dilemmas of Patrilineality in Ancient Judaism (M.J. Maynes, A. Waltner, B. Soland ve U.Strasser, Ed.) (s.27-42). *Gender Kinship Power- a Comparative and Interdisciplinary History.* NewYork & London: Routledge

Gölpınarlı, Abdülbaki (Ed.) (1995). *Vilayet-name Menakıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli.* İstanbul: İnkılap Yay.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1985). *100 Soruda Tasavvuf.* İstanbul: Gerçek Yayınevi

Inhorn, Marcia, C (2003). "Worms are Week": Male Infertility and Patriarchal Paradoxes in Egypt. *Men and Masculinities Vol.5, No.3, 236-256.*

Korkmaz, Esat (2003). *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü (Gözden geçirilmiş 3. baskı).* İstanbul: Kaynak Yay.

Kumar, Pushpesh (2006). Gender and Procreative Ideologies Among the Kolams of Maharashtra. *Contributions to Indian Sociology 40, 3, 279-310.*

Lerner, Gerda (1986). *The Creation of Patriarchy.* New York: Oxford University Press

Ortner, Sherry B. (1998). Is Female to Male as Nature is to Culture? (Peach, Joy, L. Ed.) (s.23-44). *Women in Culture-A Women's Studies Anthology* Massachusetts, Oxford: Blackwell Publishers

Parkin, Robert and Stone, Linda (2004). General Introduction (R. Parkin and L.Stone, Ed.) (s.1-24). *Kinship and Family- an Anthropological Reader.* Blackwell Publishing.

Rosaldo Zimbalist, Michelle (1974). Theoretical Overview (Rosaldo, Zimbalist M and Lamphere, Ed.) (s.17-42). *Woman, Culture and Society* L. Stanford, California: Stanford University Press

Stol, Marten (2009). Embryology in Babylonia and the Bible. (V.R. Sasson and J.M. Law, Ed.) (s.137-155). *Imagening the Fetus the Unborn in Myth, Religion and Culture.* New York: Oxford University Press.

Tuana, Nancy (Spring, 1988). The Weaker Seed The Sexist Bias of Reproductive Theory. *Hypatia vol.3 No.1, 35-59.*

Van Rooj, F.B; Van Balen, F; Hermanns, J.M.A (November, 2004). A Review of Islamic Middle Eastern Migrants: Traditional and Religious Cultural Beliefs about Procreation in the Context of Infertility Treatment. *Journal of Reproductive and Infant Psychology, Vol.22, No.4, 321-331.*

Özet

Tohum ve Toprak Metaforu Üzerinden Bir Olağanüstü Doğum Ritüeli

Bu makalenin amacı Bektaşi tarikatının kurucusu olarak kabul edilen Hacı Bektaş Veli'nin kerameti sonucu taşlaştığına inanılan buğday ve mercimek tanesi şeklindeki taşların yutulmasıyla gebe kalınması ritüelini tohum ve toprak metaforu üzerinden inceleyerek, içerdiği yaratılış inancıyla ritüelin ataerkil sistemi nasıl meşrulaştırdığını ve yeniden ürettiğini araştırmaktır. Kurulan tohum/sperm, toprak/rahim analojisi yaratılışta erkeğe hayat verici, kadına da besleyici taşıyıcı rol atfeder. Doğurmak

ve can vermeyi birbirinden ayıran yaratılış inancı dünyevi düzlemde monogenetik yani tekkaynaklı üreme savıyla, yani doğacak olan çocuğun erkeğin sperminde bulunduğu iddiasıyla, ilahi düzleminde ise monoteist inançla, evrenin ve insanın tek bir yaratıcısı olduğunu iddiasıyla ifadesini bulur. Tanrı ve erkek arasında simgesel bir bağ kurulur, hayat verme, yaratma üzerinden erkeklik babalıkla ilişkilendirilir ve öyle tanımlanır. Yaratılışta kadını edilgen olarak konumlayan ve hayat verme gücüyle tanımlanan babalık, erkeğin egemenliğinin kurumsallaştığı sistem olan ataerkilliğin temel unsurudur. Her varlığın Tanrı'nın tecellisi olduğu kabul edilen Alevi-Bektaşi inancında ise, her ne kadar yaratan ve yaratılan arasında mutlak bir ayrım olmasa da, akla tekabül eden ilke eril ve aktif olarak tanımlanır, dolayısıyla yaratıcı güç atfedilen yine erkektir. Hacı Bektaş Veli'nin hayatı hakkında bilgi veren ve 15. yüzyılda yazılmış olduğu tahmin edilen *Vilayet-name*'de geçen iki olağanüstü doğum öyküsünde kullanılan kan, tohum ve toprak metaforları da, monoteist inanç ve monogenetik yaratılış savıyla uyumlu biçimde üremede babaya yaratma ve soyunu devam ettirme kudretini, anneye besleyicilik ve taşıyıcılığı atfederek, baba soylu akrabalık hakkında bilgi verir. Hacı Bektaş Veli'nin kan bağı yoluyla evlatları olduğuna inanılan Ulusoy ailesi ve onlara bağlı Alevi-Bektaşi topluluklar arasında azalarak da olsa devam eden taş buğday veya mercimek yutma ritüeli, Hacı Bektaş Veli'nin ilahi düzeydeki yaratma gücüne vurgu yaparak, onu ritüel sayesinde doğduğuna inanılan buğday ve mercimek bebeklerin ilahi düzlemdeki babası yapar. Dünyevi düzlemdeki babanın varlığını gerektiren bu ritüel, ancak doğum sonrasında dünyevi düzlemdeki babanın, ilahi düzlemdeki yaratan Hacı Bektaş Veli'nin yaratma gücüne kurban keserek saygı ve minnet sunmasıyla sona erer. Kısaca, bu makale, Hacı Bektaş Veli ile ilgili yaratılış hikâyelerinde ve yaratılış ritüelinde kullanılan metaforlar aracılığıyla ilahi ve dünyevi düzlemde babalığın nasıl kurgulandığını ve birbiriyle nasıl ilişkilendirildiğini inceliyor.

Anahtar Kelimeler: yaratılış, üreme, babalık, toprak ve tohum, ritüel, Alevi-Bektaşi

Abstract

AN EXTRAORDINARY BIRTH RITUAL BY USING THE SEED AND SOIL METAPHOR: WHEAT BOYS, LENTIL GIRLS

This article aims at exploring procreation belief among the Alevi-Bektaşi people who are affiliated with the Ulusoy family, with the so called descendants of the founder of the Bektaşi order, Hacı Bektaş Veli by focusing on a ritual about swallowing miraculous stone grains of wheat and lentil in order to get pregnant and have a baby. In this ritual, an analogy is drawn between seed and sperm and, between soil and womb. By using seed and soil metaphor, in procreation creative power is ascribed to male and nurturing role is ascribed to female. Parallel to this metaphor, according to the monogenetic procreation claim, pre-child is already included within sperm. In the same vein, the monotheist belief claims that it is God who creates the universe, world and human being. Both monogenetic claim and monotheist belief depend on the same principle of procreation which comes from one source. Therefore, based on a symbolic connection between God and male in terms of their ability to create, maleness is defined with paternity. This kind of paternity is the constitutive part of the patriarchy, the institutionalized system of the male dominance. Despite the fact that in the Alevi-Bektaşi belief all creatures are accepted as ma-

nifestation of God and, there is no absolute distinction between the Creator and created, the masculine principle of the universe is defined as reason which is at the same time progenitor and active. Thus, again, masculinity is defined as the generative force of the universe. In Vilayet-name, a hagiography on Hacı Bektaş Veli probably written in the 15th century, there are two extraordinary birth narratives which include metaphors of blood, seed and soil. These narratives reveal the same monogenetic and monotheistic role of males and females in procreation, besides that, gives information about paternity and, patrilineal kin relations. The blood metaphor connects Hacı Bektaş Veli with the Çelebis (the Ulusoys) and denotes kinship at human level and divine level. The narrative on and the ritual of swallowing stone grains of wheat and lentil draws a seed and sperm analogy and designates divine generative power of Hacı Bektaş Veli. The ritual necessitates sexual intercourse of the couples, thus, Hacı Bektaş becomes the divine father of the babies. The ritual is ended after "biological" fathers of the newborn babies sacrifice an animal in order to pay homage to the divine creative power of Hacı Bektaş. Thus, the article examines how paternity is constructed at the levels of divine and human and how these levels are connected each other by different metaphors on kinship in the narratives and rituals about Hacı Bektaş Veli.

Keywords: *Procreation, paternity, seed and soil, ritual, Alevi-Bektaşi.*